

Kungl. bibliotekets remissvar på Produktivitetskommissionens betänkanden Goda möjligheter till ökat välstånd (SOU 2024:29) och Fler möjligheter till ökat välstånd (SOU 2025:96)

Sammanfattning

Kungl. biblioteket (KB) har tagit del av Produktivitetskommissionens betänkanden SOU 2024:29 och SOU 2025:96.

KB:s uppdrag är att bidra till den svenska forskningens kvalitet och det demokratiska samhällets utveckling genom att samla in, bevara, beskriva och tillhandahålla fysiskt och digitalt material för att fullgöra sin uppgift som Sveriges nationalbibliotek och en nationell forskningsinfrastruktur. Inom detta uppdrag ingår att samordna, följa upp och främja samverkan i arbetet för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer samt att ha en nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet. Mot denna bakgrund lämnar KB synpunkter på tillämpliga delar av slutbetänkandet (SOU 2025:96).

KB har i sitt svar utgått från den sammanfattande numreringen av förslag och bedömningar i slutbetänkandet (SOU 2025:96), sidorna 47-61.

Ställningstagande

3.5.2 Tydligare rollfördelning och starkare drivkrafter för lärosäten (2025:96)

3 Bedömning: Styrningen och finansieringen av universitets- och högskolesektorn bör förändras i syfte att uppnå en tydligare rollfördelning bland lärosätena, uppmuntra en prioritering av resurser till starka forskningsmiljöer och stärka lärosätenas drivkrafter att prestera väl.

KB delar bedömningen att starka forskningsmiljöer är avgörande för hög kvalitet i forskningen och att samverkan mellan forskare och tillgång till gemensam forskningsinfrastruktur är centrala framgångsfaktorer. Samtidigt bedömer KB att ett ensidigt fokus på naturvetenskapliga, medicinska och tekniska discipliner riskerar att missgynna humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning med stark demokratisk relevans. Ett demokratiskt samhälle är beroende av tillgång till kunskap inom många discipliner där forskningsvärdet inte omedelbart låter sig mätas. KB vill därför betona vikten av att styrmodeller som premierar spets också kombineras med mekanismer som säkrar långsiktig kunskapsuppbyggnad och akademisk mångfald.

4.4.2 Tillgängliggör svensk data (2025:96)

30 Förslag: Genomför förslagen i SOU 2023:96 för att skapa tydlighet kring interoperabilitet på nationell nivå.

KB delar betänkandets slutsats att det behöver skapas tydlighet kring interoperabilitet i linje med förslagen i En reform för datadelning (SOU 2023:96). Interoperabilitet utgör i dag ett betydande hinder för effektiv användning av offentliga data.

KB vill samtidigt betona att en sådan reform kräver noggranna överväganden avseende vilka data som berörs. Teknisk, och upplevd semantisk interoperabilitet, leder i praktiken inte nödvändigtvis till en gemensam förståelse. Ambitionen så som den uttrycks i SOU 2023:96 (kapitel 4.4.5 "Vokabulärer, taxonomier och begreppsmodeller" och kapitel 4.5 "Bristande interoperabilitet står i vägen för datadelning") att det offentligas data och databearbetning ska vara interoperabel är adekvat. KB ser samtidigt att den lösning som föreslås i SOU 2025:96 riskerar att bli begränsande om myndigheter via tvingande kriterier, utformade av Myndigheten för digital förvaltning, ska dela data på ett enhetligt sätt. Det skulle kräva jämkning av interna processer med en extern modell som riskerar att bli mycket resurskrävande för myndigheter. Exempelvis har Statistiska centralbyrån, Lantmäteriet och KB alla objekt av typen "plats" i sin data. För var och en av dessa myndigheter har "plats" olika betydelser.

32 Förslag: Förstärk arbetet på Kungliga biblioteket att tillsammans med lämpliga samarbetspartners utveckla AI-modeller för svensk offentlig sektor.

KB tillstyrker förslaget att förstärka myndighetens arbete med att tillsammans med relevanta aktörer utveckla AI-modeller för svensk offentlig sektor. KB konstaterar att myndigheten fick en anslagsförstärkning på 40 mnkr i 2026 års budget för att utöka myndighetens beräknings- och lagringskapacitet (30 mnkr) samt för att stödja Försäkringskassan och Skatteverket i etablerandet av en AI-verkstad för offentlig sektor (10 mnkr).

KB instämmer i betänkandets bedömning att den typ av arbete som KB och Riksarkivet bedriver i form av digitalisering kan lägga en grund för utveckling inom flera områden och därför är något som bör prioriteras av regeringen. KB vill understryka att endast 3-4 % av KB:s samlingar är digitaliserade. Den outnyttjade potentialen för utveckling av svenska AI-modeller som återfinns i de ännu inte digitaliserade samlingarna är därför mycket stor.

KB anser dock att betänkandet har förbisett vikten av en reviderad plikttagstiftning för utvecklingen av svenska AI-modeller. KB har länge varnat för att plikttagstiftningen inte går i takt med den tekniska och mediala utvecklingen. Det gör att viktiga medier som behövs för att förstå vår samtid inte samlas in och bevaras för framtiden. Det får inte enbart konsekvenser för framtida forskning utan även för utvecklingen av AI-modeller. Idag saknar KB lagstöd för att samla in stora delar av den digitala publicering och mediekonsumtion som präglar yngre generationer. För att inte KB:s uppdrag som nationell forskningsinfrastruktur ska försvagas behöver plikttagstiftningen revideras och anpassas för dagens och framtidens medielandskap. Möjligheterna för KB att kompensera för dagens bristande plikttagstiftning genom avtal eller andra lösningar är mycket begränsade. Genomförs förslagen i pliktmaterialutredningen (Papper, poddar och ... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggtat källmaterial SOU 2021:32), samtidigt som en satsning görs på digitalisering av de historiska samlingarna, blir sammantaget effekten att betydligt mer material blir tillgängligt för utveckling av svenska AI-modeller. En uppdaterad plikttagstiftning stödjer därmed flera av de förslag på åtgärder Produktivitetskommissionen har lämnat i betänkandet.

4.4.3 Minska osäkerheten kring datahantering (2025:96)

36 Bedömning: Osäkerheten kring hur existerande regelverk rörande data och integritetsskydd ska tolkas bör minskas.

KB instämmer i bedömningen att osäkerheten kring tolkningen av regelverk för datahantering och integritet bör minskas. Harmonisering inom EU och tydligare nationell vägledning är centrala förutsättningar för forskning och innovation.

4.4.5 Stärk förmågan till digital innovation i offentlig sektor (2025:96)

49 Förslag: Inrätta ett AI-kompetenscentrum (en AI-verkstad) i enlighet med AI-kommissionens förslag för att stödja användning av avancerade digitala tekniker i de offentliga verksamheterna.

KB ser positivt på förslaget att inrätta ett AI-kompetenscentrum (AI-verkstad) och konstaterar att det uppdrag som har getts till Försäkringskassan och Skatteverket inkluderar KB:s medverkan.

4.6.1 Offentligfinansiella konsekvenser (2025:96)

KB estimerar att Produktivitetskommissionens bedömning att förslag 32 leder till ett behov av en förstärkning av myndighetens anslag mellan 50 och 100 mnkr är rimlig. KB instämmer också att arbetet med att utveckla AI-modeller för offentlig sektor är skalbart.

KB kommer i slutredovisningen av regeringsuppdraget ”Uppdrag till Kungl. biblioteket att analysera och förbereda för en bredare användning av myndighetens språkmodeller i svensk offentlig sektor” (U2025/01837) precisera dessa bedömningar.

Riksbibliotekarie Karin Grönvall har beslutat detta yttrande. Forskningsstrateg Christopher Natzén har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också enhetschef Love Börjeson och IT-arkitekt Martin Malmsten deltagit.

Beslutet har signerats elektroniskt.

Karin Grönvall
Riksbibliotekarie

Christopher Natzén
Forskningsstrateg, Avdelningen för forskningsstöd och samlingsförvaltning